

L'autora sueca que acomboià Sagarra i enfortí Pla

L'autora sueca Selma Lagerlöf, premi Nobel de Literatura del 1909, va obtenir una gran fama a tot el món. L'editorial Adesiara li publica la novel·la *El carreter*. El seu llibre més famós és *El viatge meravellós d'en Nils Holgersson per Suècia*.

Amb l'edició de la novel·la 'El carreter', torna a l'actualitat l'escriptora sueca Selma Lagerlöf, la primera dona guardonada amb el Nobel de Literatura, autora que va obtenir una gran popularitat a casa nostra, abans de la guerra, i que va exercir una influència determinant en el jove poeta Josep Maria de Sagarra.

Per Lluís Bonada

En arribar als 18 anys, l'estudiant de dret Josep Maria de Sagarra és un apassionat i avesat lector de poesia que ja domina la versificació acadèmica, però que, desorientat per la gran quantitat de poemes de tota mena que ha estudiat, encara no ha trobat la seva veu. I llavors es produeix un fet determinant en la seva evolució literària i personal: l'estada de mes i mig a Itàlia, en companyia del pare i els germans. Ell mateix ja ho esperava: "Per a mi anar a Itàlia, en aquell moment representava l'aventura espiritual més intensa que se'm pogués proposar". Però no ho serà de la manera com ho va imaginar.

En una nit de solitud i repòs, a la cambra de l'Hotel Baglioni de Florència, escriu una cinquantena de versos, enfebrat per la lectura dels volums de Carducci (1835-1907), D'Annunzio (1863-1938) i Pascoli (1855-1912) que havia adquirit, i esperonat per Josep Pijoan, amb el qual havia convingut, quan van coincidir a Roma, que *Alle Fonti del Clitunno*, de Carducci, "era un exemple perfectament sa".

Però, acabat de llegir els versos, li semblen pèssims i els estripa ràpidament. Després d'una breu divagació, i sense tenir una idea clara del

que vol escriure, agafa la ploma i li surt un seguit de versos narratius protagonitzats pel llegendari Joan de l'Ós: "Joan de l'Ós passava pel camí, / s'asseu i escalfa al sol les dues mans / que estiraven les barbes dels gegants. / Ja se n'arrenca un bot de romaní..."

S'atura al vers catorze, però no estriparà el que havia escrit. "Al contrari —recordarà—, se'm presentà la sensació que guaitant el marbre de Santa Maria Novella m'havia trobat a mi mateix, pel camí més modest i més directe. Aquells versos no eren absolutament nous dintre la meua manera d'escriure, però em semblà que tenien una claredat, una simplicitat i una seguretat d'expressió que jo no havia pogut produir fins a aquell moment, i, com a conseqüència, aquells versos anul·laren totes les meves provatures anteriors".

Moltes vegades, reflexionarà, "un escriptor s'enganya a ell mateix, i una criatura inexperta com jo era aleshores corria encara molt més el perill d'enganyar-se".

Va ser una conversió espontània, producte de l'atzar? No: va ser una conversió esperonada per una lectura estranya i exòtica en aquella Itàlia idíl·lica i trasbalsadora, la de l'escriptora sueca Selma Lagerlöf, premi Nobel de Literatura de 1909.

Un regal afortunat

Entre els llibres que va llegir a Itàlia aquells finals de l'any 1912 hi havia el recull de contes de Selma Lagerlöf *Els lligams invisibles*, segurament l'editat en la versió francesa (*Les liens invisibles*), publicada a París només dos anys abans. No era, reconeixia Sagarra, cap llibre essencial, però "no em deixà indiferent".

Així, va veure que aquells versos de Joan de l'Ós corresponien a una sinceritat inspirada que no tenia res a veure ni amb Pijoan ni amb la lliçó de Roma, sinó amb "la pinassa crepitant de Selma Lagerlöf" coincident amb "la pinassa real de les seves tombarelles de criatura, la pinassa de Santa Coloma i de Sant Pere de Vilamajor, que m'havia embriagat amb la resina seca de les seves punxes": Lagerlöf, per tant, l'havia acompanyat en la seva recerca poètica, l'havia girat com un mitjà.

No sabem com eren els versos que va estripar a l'habitació de l'hotel de Florència. Però, segons ha analitzat el filòleg Jordi Malé a "La prehistòria poètica de Josep Maria de Sagarra" (2011), cal tenir en compte diverses coses. D'una banda, el context vital en què van ser escrits els versos, en ple viatge italià dins l'ambient artístic renaixentista de Roma i Florència. De l'altra, el context literari, amb un jove Sagarra imbuït de lectures de poetes clàssics i classicitzants. Així hauria pogut començar, en aquest punt de la seva trajectòria, una aventura que l'hauria dut cap a una poesia

A dalt, la revista *Esplai* publica "La marxa nupcial", de Selma Lagerlöf, l'any 1932, amb il·lustracions de Joan G. Junceda (Barcelona, 1881-Blanes, 1948). A sota, il·lustració de Joan d'Ivori, Joan Vila i Pujol (Barcelona, 1890-1947), del conte "Els bandejats", publicat a la revista *D'Ací d'Allà* l'any 1918.

de ressons classicistes, ben acordada amb la d'altres autors coetanis emmarcats dins les directrius del Noucentisme.

Els versos sobre Joan de l'Ós, constata Malé, es trobaven certament ben lluny dels marbres florentins i de la poesia classicitzant de D'Annunzio i de Carducci, i entronquen amb la poesia popular i li infonen nova saba.

A més, marcaran la primera orientació que havia de prendre la producció poètica sagarriana. Una orientació que desembocarà en la publicació, dos anys després, el 1914, del *Primer llibre de poemes* (del qual forma part "Joan de l'Ós"), i que seguirà en *El mal caçador* (1916), *El comte Arnau* (1928), *El poema de Nadal* (1931) i *El poema de Montserrat* (1956).

Per a Malé, bo i seguint la confessió de l'autor, la influència externa que el mogué a escriure'ls —"Sagarra n'ha deixat testimoni en tres llocs diferents"— va ser la lectura del llibre de relats *Els lligams invisibles*, de l'escriptora sueca Selma Lagerlöf, "llibre que el seu company universitari [sic] Francesc Martorell li havia regalat o deixat a Roma, on havien coincidit": segons diu Sagarra a les *Memòries*, li havia regalat.

L'historiador Francesc Martorell i Trabal (Barcelona, 1887-1935), que era set anys més gran que Sagarra, i, per tant, no podien ser companys universitaris, va ser, amb Ramon d'Alòs, dels primers pensionats que van acompanyar el 1910 Josep Pijoan, que havia deixat de sobte Barcelona a causa d'un escàndol amorós, per a crear l'Escola d'Arqueologia i Història de Roma, ubicada a l'antiga Col·legiata de Montserrat de Roma. Pocs anys més tard, Sagarra va enfortir l'amistat amb *Quico* Martorell a l'Institut d'Estudis Catalans: formarien colla amb Agustí Calvet, Gaziel, i Eudald Duran Reynals.

Val a dir, considera Jordi Malé, que, més que no pas rebre'n una influència directa, va ser

1. Josep Carner va traduir el recull *Els Ingmarsson*, a partir, se suposa, de la versió anglesa, traducció signada amb el pseudònim de Joan Sitjar.

2. Josep Pla va trobar en l'autora sueca la proposta estètica que començava a reivindicar, i a aplicar en la seva obra: una literatura arrelada a la terra, i la recreació fidel d'un paisatge humanitzat.

3. Josep Maria de Sagarra va descobrir casualment a Itàlia, gràcies a un amic català, el llibre de Selma Lagerlöf que l'ajudaria a enfocar la seva carrera poètica, en un moment de desorientació i provatures.

→ el fons de llegendes populars sueques en què es basen les narracions de Lagerlöf l'esca que encengué en l'esperit de Sagarra l'impuls de poetitzar la nostra rondalla popular de Joan de l'Os i encetar, així, una nova via poètica, la definitiva.

Traduïda per Carner

Selma Lagerlöf (Marbacka, Suècia, 1858-1940) —ara recuperada per Adesiara, gràcies a la traducció de la novel·la *El carreter*, girada del suec per Carolina Moreno Tena— no fou pas estimada en exclusiva per Sagarra, a casa nostra.

Els seus contes van ser traduïts per la premsa catalana dels anys deu, vint i trenta, i, a més, va merèixer l'atenció d'un dels prestigiosos traductors i editors del moment, Josep Carner, que el 1919 va editar-li el recull *Els Ingmarsson*, a partir, se suposa, de la versió anglesa, traducció signada amb el pseudònim Joan Sitjar.

Un dels relats del recull, *La llegenda de la rosa de Nadal*, el va triar l'editorial La Magrana —que el 1992 publicaria el llibre més famós de l'autora, *El viatge meravellós d'en Nils Holgersson per Suècia*, en traducció de Lluís Solanes— per inaugurar la col·lecció "L'Esparver il·lustrat", el 1987.

Així, pel que fa al ressò periodístic, ja trobem un conte de l'autora, "El retrat de la mare", publicat per parts al setmanari *Gent Nova*, de Badalona, el 1910, un any després de l'obtenció del Nobel, en traducció del badaloní Pere de Tera i Fanals (1887-1918), i un segon cop, al setmanari *Esplai*, el 1934, en una nova versió, anònima.

L'Esplai li traduirà "La marxa nupcial" (1932), en versió anònima, que uns filòlegs atribueixen a Maria Perpinyà i Sais (Verges, 1901-1994), i uns altres a Jaume Bofill i Mates, i "Nit santa" (1934), en traducció signada amb les inicials J. R. M. "Els bandejats" apareix al *D'Ací d'Allà*, el 1918, i "Els

germans", a la mateixa revista, el 1927, en traduccions anònimes. "A Natzaret", a la revista infantil *La Rondalla del dijous*, el 1924, "adaptat per C. O.R.". I "L'illa encisada", a diari *El Matí*, el 1932, en adaptació de Maria Perpinyà i Sais.

Tota aquesta atenció constant per l'autora, possible gràcies a la riquesa i vitalitat de la premsa catalana, cultural o no, quedarà estroncada, com se sap, amb la dictadura espanyolista.

La defensa de Josep Pla

Si Josep Maria de Sagarra va descobrir en l'escriptora sueca la sortida a la seva desorientació poètica, Josep Pla va trobar-hi la coartada a la seva proposta literària narrativa, ben allunyada dels convencionalismes narratius fixats, just en el moment que s'havia decidit a imposar-la, amb el risc que fos incompresa, per desconeguda, a casa nostra.

El dia 7 d'octubre del 1926, amb tres llibres editats, dos d'ells insòlits en el panorama literari català, *Coses vistes* (1925) i *Llanterna màgica* (1926), més un tercer de reportatges periodístics, *Rússia* (1925), però bo i comptant amb l'aval de Sagarra o Carner i, sobretot, de Ribes, publica al diari *La Publicitat* un article dedicat bàsicament a Selma Lagerlöf, "La fantasia", dins de la sèrie "Suite nòrdica" —primer inclòs a *Cartes de lluny* (1928) i finalment recollit al volum *El nord* (1967) amb el títol "De la fantasia a Suècia"—. Un text que, com acostumava a fer amb molts autors que analitzava, n'elogia o en destaca uns trets literaris que defensa i s'ha proposat aplicar.

Per sobre de tot, Selma Lagerlöf era "la més gran escriptora sueca d'avui i la més coneguda a fora". Una escriptora arrelada a la seva terra, en el seu cas una terra on les coses tenen tendència al fantàstic, i les llegendes hi són ben vives.

“La literatura que no cansa mai és la que recrea la vostra terra”, hi proclama l’escriptor i periodista, llavors carn i unglà amb Josep Maria de Sagarra, un Sagarra que devia fer-se sentimentalment ben seu, per pensament literari i experiència pròpia, les paraules i tot l’article del seu amic, dedicat a l’autora amb qui va contraure un deute, el 1912.

Rafael Tasis i Marca ho expressarà d’una manera que Pla aplaudiria en la seva conferència “Viatge als móns meravellosos de la novel·la”, donada a Sitges l’11 d’abril de 1934, i reproduïda, en dues parts, al setmanari *Baluard de Sitges*: “Selma Lagerlöf va passejar l’endiastrat Nils Olgersson a cavall d’una oca per tota la Suècia per tal d’ensenyar-li a conèixer i estimar el seu país”.

“Els suecs hi trobaren, en aquest món”, continua Pla en el seu article referint-se a Lagerlöf, “tots els contes, rondalles, narracions populars i cançons d’una província del seu país, tota la seva fantasia i els seus misteris”, tot “el seu món llegendari”.

Selma Lagerlöf també va saber —i aquí la virtut elogiada és del tot planiana— descriure el paisatge i humanitzar-lo: “Reflectí fidelment el paisatge i els seus contrastos d’aspror descarnada i de dolçor finíssima, la barreja de frescor i de solitud, d’exaltació i de tristesa”.

Com també va saber reproduir la parla de la gent. “Féu parlar la gent tal com parla, d’una manera descolorida i incoherent, posant al costat d’una conversa teològica de taverna una descripció cínica, després d’un sermó un sopar i una borratxera, i una declaració d’amor al costat d’un naufragi. Tot plegat ho escriví amb una gran vitalitat, ràpidament, conservant a l’estil el voleiadís, el vagarós i el fantàstic del món exterior. En un mot: els suecs trobaren en l’obra de Selma Lagerlöf la seva Suècia eterna”.

En un mot: Pla, com Sagarra, esperonat per l’autora sueca, va voler sempre que els catalans trobessin en la seva obra la Catalunya eterna. •

XXII FESTA DEL LLIBRE

ORDIM DE LLETRES

MURO, DEL 26 DE MAIG AL 3 DE JUNY DE 2017

